

מדות והליכות בראי הפרשה

מדות טיש

פרשת
בייתאמבית
שבת טיש

נושא השבוע: ביומו תתן שכרו

תדפיס
מחיר הספר "מדות טיש"
נמצא לאור בעזרת השם
על פרשות השבוע
עם המדורים הקבועים
והארוכים

משבח

מאמר פתיחה

מדגש מהות המדה

מצות "ביומו תתן שכרו" היא אחת ממצוות עשה שבתורה, שהאדם מצווה לשלם שכר שכיר ביומו, ולא להלן את פועלו. חז"ל הפליגו בחמור הענין עד שאמרו: "כל הכובש שכר שכיר, כאלו נטל נפשו ממונו, שנאמר 'ואליו הוא נשא את נפשו'", ולבד ממצוות עשה זו, יש גם חמשה לאוים מפרשים בתורה: "לא תעשק את עבדך", "ולא תגזל", "לא תעשק שכיר עני ואביון", "לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר", "ולא תבוא עליו השמש". מצווה זו, היא מצווה שאדם דש בעמלו ורבים מזללים בהם מחסר ידיעה על חמור הענין. יש רבים אשר מקיימים את כל מצוות התורה בדת, והלכה זו של תשלומי שכר במונו רפי בידם, ויש שנהגו התר לעצמם פארח קבע ומלינים שכר שכיר ואת תשלומי עובדיהם. וכבר צווח על כך ה"חפץ חיים" בספרו "אהבת חסד", וכותב שהסבה לכך היא חסרון הידיעה בהלכות חמורות אלו, "שאלו ידעו מאה, בודאי היו מזדרזים לשלם בזמנם, כדי לקיים מצוות עשה של 'ביומו תתן שכרו'. וכמו שכל אחד מישראל מזדרז לקיים שארי מצוות התלויות בזמן, כשופר וספה ולולב וכיצא בזה, האם ראית לאחד מישראל שגייח מלבר על השופר והלולב עד הלילה? ואדרבה כל אחד מישראל מקדים את עצמו לקיים המצווה בבקר ושמים על זה, על שזכה לקיים מצוות הבוחר יתברך בדין. ואלו במונו זה שהיה גם כן מצוות עשה דאורייתא, והוסיפה התורה בזה גם כמה לאוין בענין זה, מה מתגבר היצר בזה". ולכן ראיתי לחבר אל ההלכות דין תשלומי שכר שכיר, מפני שהוא דבר העומד בראשו של עולם.

"ביומו תתן שכרו"

אמרו חז"ל, שהאדם הוא בכליוס בריה חדשה.

ואם כן, בכליוס הקב"ה נותן לו מתנה חנם

- חיי באותו יום...

(פנים יפות)

בפרשתנו, פרשת בייתא, ישנן מצוות רבות העוסקות בתקון המדות שבין אדם לחברו, ואחת מהן היא מצוות תשלום שכר שכיר בזמנו, שנאמר "ביומו תתן שכרו". על טעם המצווה כתב רש"י הקדוש בפרושו לפסוק זה, שהתורה נתנה לבעל הבית זמן של עונה אחת, יום או לילה, כדי שיזכר להשתדל ולהשיג כסף לשלם. והרא"ה כתב, שהסבה היא מפני שהשם יתברך חפץ בקיים האדם אשר ברא, וכאשר יאחר האדם את מזונותיו - יאבד גופו חלילה, ולכן צוה לפרע שכר שכיר ביומו, כי אליו הוא נושא את נפשו להתפרנס בו, ונתן גבול של יום אחד, מפני שדרך בני אדם להתענות יום אחד לעתים. גורי הארץ"ל היו מוסרים בשמו, שכל מי שמקיים מצווה זו ופורע לשכיר בזמנו, אזי מלבד השכר בעולם הבא, יש לו יתרון גדול אף בעולם הזה, וזוהי שתשכן בגופו נפש קדושה, היא הנשמה היתרה. וזכר לדבר, כי התבות "ביומו תתן שכרו" הן נטריקון שבת, וכשם שבשבת שוכנת נשמה יתרה בגופו של אדם, כך גם במי שמקיים ופורע פעלת שכיר במועדו. ואם תתמה מה ענין זה אצל זה? ומדוע מי שמשלם שכר שכיר זכה לקבל נשמה יתרה? הסביר זאת הרב המג"ן רבי משה גלנטי מצפת וירושלים, ראשון החכמים שהתמנה לתפקיד הראשון לציון, באפן נפלא. הרי הראשון שאזכה לקבל את הנשמה היתרה, היה אדם הראשון, שקבל אותה בשבת הראשונה לאחר בריאתו. ובאותה שעה, קבל את הנשמה כעין שכר שכיר על עבודתו ביום הששי, שטרח וזרע וקצר בעולם, והקב"ה שהוא בעל הבית בעולם, נתן לו את שכרו באמצעות הנשמה היתרה עוד באותו יום בערב שבת, שהרי הנשמה באה לאדם בכליוס ששי לאחר חצות היום ואילו.

בעל "לקוט יצחק", רבי יצחק זולר מנרשה, דרש את הפסוק "ביומו תתן שכרו" על תפקידו של האדם בעולם. שס"ה לאוין יש הרי בתורה, והאדם שכיר יום הוא, ואם כן עליו למלא את חקו במצות. שאם לא יעשה כן, וקרא עליו אלה"ה, היום עצמו יהיה עומד ותובע מאת ה', את חקו ועלבונו. ובדרך דרש זו, עמדו רבים ותמהו, כיצד נוכל להבין את דברי חז"ל שקבעו "שכר מצווה בהאי עלמא ליפא"? והרי פסוק מפרש הוא בתורה "לא תלין פעלת שכיר", ואם כן כיצד מלין הקב"ה, כביכול, את שכרנו על המצוות, ולא משלם לנו רק בעולם הבא? ונמצאו פרושים רבים ונפלאים לתמיהה זו, ביניהם באורו הקולע של הרבי ר' השיל מקרקא וגאונים נוספים, שמי ששכר פועל על ידי שליח אינו עובר בבל תלין, ומפיו שהתורה נתנה לנו ביד משה, שליחו של הקב"ה, לא חל דין זה של תשלום שכר שכיר בזמנו. ועל פי זה היה רבי יהודה מאיר מיישיא מסביר בדרך דרוש את דברי חז"ל במסכת סנהדרין: "כל ישראל יש להם חלק בעולם הבא", וסמוך לזה נאמר: "משה קבל תורה מסיני". מה ענין זה אצל זה? אלא תשובה יש פאן לתמיהה, מדוע מקבל כל אחד מישראל את חלקו רק בעולם הבא? והרי לפועל יש לשלם את שכרו ביום עבודתו, "ביומו תתן שכרו", ואם כן היה צריך לשלם לנו את שכרנו על המצוות בעולם הזה? ועל כך באה התשובה: "משה קבל תורה מסיני" - הרי התורה נמסרה לנו ביד שליח, ועל ידי שליח אין מחייבים לשלם את השכר ביומו. אולם, מצווה אחת קבלנו הרי מפי הגבורה, והיא מצוות האמונה של הדברות הראשונים: "אנכי ה' אלקיך" ו"לא יהיה לך". ונמצא אפוא, שעל מצוות האמונה משלם הקב"ה את שכרנו בעולם הזה, וכן אמרו חז"ל: "כל מה שישיראל אוכלים בעולם הזה, אינו אלא בשכר האמונה".

בדרך אחרת מפרש בעל "פרדס יוסף", שהרי כל הגלות פלה אינה אלא כלילה אחד, "כי אלה שנים בעיניך כיום אתמול", ותשלום השכר הוא אפוא בבקר, בזמן הגאולה, ונמצא אפוא שהקב"ה לא מלין את שכרנו, אלא מצפה לגאלנו ולשלם את שכרנו ללא עכוב. ויהי רצון, שבמהרה נזכה לכך.

נמשל

למה הדבר דומה

הכפלה תמידיתם וגדלה שבועתים. התברר, כי האח הצעיר יושב אִמָּנָם בְּסִמּוּן לְאֶדוֹן, אוֹלָם יָדוֹ נְתוּנוֹת מֵאֲחֹרֵי גִבּוֹ וְאִינוּ נוֹטֵל חֶלֶק בְּסַעֲדָה. בְּעֵינֵי הַבֵּיט עַל מַגְשֵׁי הַמְּזוֹן הַעֲמוּסִים שֶׁעָמְדוּ עַל־הַשִּׁלְחָן, וְנִכַּר הִיָּה כִּי הוּא בּוֹלֵעַ אוֹתָם בְּרַעֲבָתָנּוּת וּמִשְׁתַּחֲוֶה בְּכָל־נִימֵי נַפְשׁוֹ לְטַעַם מֶהֱם, אֲלֵא שֶׁמִּשְׁהוּ מוֹנֵעַ בַּעֲדוֹ מִלַּעֲשׂוֹת זֹאת.

"מִדּוּעַ אֵינָהּ אוֹכֵל?" הִתְפַּלֵּא הַמְּסַבִּים, וְהִלָּה הַשִּׁיב כִּמְעַט בְּלִחְיָשָׁה, בְּשָׁעָה שֶׁדוֹנָשׁ יָצָא לְזֶמֶן מָה מִהַמְּקוֹם: "הָאֶדוֹן צִוָּה עָלַי לְהִסָּב יַחַד עִמּוֹ וְעִמָּכֶם בְּסַעֲדָה, אוֹלָם הוּא אָסַר עָלַי לֶאֱכֹל אֲפִלּוּ פְּרוֹר אֶחָד מִכָּל־הַמַּעֲדָנִים הַמְּנֻחִים כָּאֵן". כָּלֵם הַבֵּיטוֹ זֶה עַל־זֶה, וְאֶחָד אָמַר: "אֵינֶנִּי מִתְפַּלֵּא עַל אֲדוֹנִי, שֶׁכֵּן בְּכָהּ מִבְּקֵשׁ הוּא לְהַעֲנִישׁ אֶת שְׁנֵי הָעוֹבְדִים עַל הַתְּשׁוּלוֹתָם וְחֹסֵר אַחֲרֵיהֶם, אוֹלָם תְּמִימָה אַחַת מְנַקֶּרֶת בְּמֹחִי. הֲרִי אֶת הָאֵחַ הַמְּסַב כָּאֵן עִמָּנוּ, יֵשׁ לְהַעֲנִישׁ יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר אֶת אֲחִיו הַבּוֹגֵר, שֶׁלִּפְחוֹת נִשְׂא מַעַט מִעַט בְּעַל־שְׁהוּטֵל עָלָיו, וְאִם־כֵּן מִדּוּעַ הָעֵנִישׁ דּוֹנָשׁ דְּוָקָא אֶת הָאֵחַ הַגָּדוֹל בְּעֵנֶשׁ כֹּה חֲמוּר, וְהוֹשִׁיבוֹ בְּחֶדֶר מְבֻדָּד, וְאֵלּוּ לְאַחֲרֵי הַצָּעִיר שֶׁהִתְנַהֵּג בְּהַפְקָרוֹת מְחַלֶּטֶת, הֲתִיר לְהִסָּב עִמָּנוּ?" אֶת מַלּוּתוֹ הֵאָחֲרוֹנוֹת, הַסִּפִּיק דּוֹנָשׁ לְשֹׁמֵעַ עִם שׂוֹבוֹ, וְכָלֵם נִשְׂאֻוֹ אֶת־עֵינֵיהֶם לְשֹׁמֵעַ אֶת־תְּשׁוּבָתוֹ. "מָה לָּכֶם תְּמַהִים?" אָמַר דּוֹנָשׁ, וְנִכַּר הִיָּה שֶׁהִמָּתִין לְשִׂאֵלָה וְחִפְשׁ אֶת־הַהִזְדַּמְנוֹת לְהַסְבִּיר אֶת־מַעֲשָׂיו. "הֲרִי הָעֵנֶשׁ שֶׁל יְשִׁיבָה לִיד שִׁלְחָן עֲמוּס מַעֲדָנִים, גָּדוֹל לְאֵין עֶרֶךְ מֵאֲשֶׁר אֲדָם הַיֹּשֵׁב לִיד שִׁלְחָן רֵיק, וְאֵין לִפְנֵי מֵאֻמָּה. הָאֵחַ שֶׁיֹּשֵׁב כָּאֵן וּמְנוּעַ מִלִּהְנוֹת מִכָּל הַמַּאֲכָלִים הָעֲרִיבִים, אֲשֶׁר הַנִּיחּוֹחַ הָעֵז שֶׁלָּהֶם מִכָּה בְּאִפּוֹ וּמַעוֹרֵר בּוֹ תַּאֲבוֹן רַב, גָּדוֹל בְּהִרְבֵּה מִעֲנִשׁוֹ שֶׁל־אֲחִיו, שֶׁלֹּא מִרִּיחַ אֶת הַמַּאֲכָלִים, לֹא רוֹאֶה אוֹתָם, וְלֹא יוֹדֵעַ כָּלֵל שֶׁהֵם קִמָּיִם". "עַכְשָׁיו תִּבְנֶינִי אִפּוֹא", סִים דּוֹנָשׁ אֶת־הַסְּבִיר, "מִדּוּעַ עֲשִׂיתִי כֵּן, וְכֹה בַּקִּשְׁתִּי לְהוֹכִיחַ לָכֶם בְּהַפְקָדָה שֶׁבִּצָּעֵתִי בֵּין הָאֲחִים".

הנמשל

בְּמִשְׁלׁ נִפְלֵא זֶה מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּעַל הַסֵּפֶר "חֶסֶד וְרַחֲמִים", כְּדִי לְהַסְבִּיר אֶת סְמִיכוֹת הָאֲזָרוֹת שֶׁל "לֹא־תַעֲשֶׂק אֶת־רַעְיֶה וְלֹא תִגְזֹל", עִם "לֹא־תִלֵּן פְּעֻלַּת שְׂכִיר אֶתָּה עַד־בֹּקֶר". וְהֲרִי לְכַאֲוָרָה הָעוֹשֶׂק וְהַגְזֹל נוֹטֵלִים מִן־הָאָדָם אֶת־שָׁלוֹ וְאִינֶם מַחֲזִירִים לוֹ לְעוֹלָם, וְאֵלּוּ הַמִּלֵּין שְׂכִיר אֵינוּ גּוֹזֵל אֶת־מְמוֹנוֹ לְחִלוּטִין, אֲלֵא רַק מַעֲכָב אֶת־הַתְּשׁוּלוֹם לְזֶמֶן־מָה. וּמִדּוּעַ דּוֹמָה הוּא אִפּוֹא לְגַזֵּל? הֲרִי לְכַאֲוָרָה אֵין כָּאֵן אֲלֵא עֲפֹב־מָה בַּתְּשׁוּלוֹם, כְּמוֹ שְׂרָבִים מִתִּירִים לְעַצְמָם לְהִתְנַהֵּג כֵּן! אֲלֵא שְׂדוּמִים הֵם לְאוֹתָם שְׁנֵי אֲחִים שֶׁנִּעְנְשׁוּ עַל־יְדֵי אֲדוֹנָם, וְאִם אִמָּנָם גָּדוֹל צָעֲרוֹ שֶׁל־הַנִּגְזֵל, שֶׁכֵּן בְּלִיעֵל גּוֹזֵל מִמָּנוּ אֶת־מְמוֹנוֹ, אוֹלָם הוּא מְשָׁלִים עִם מֶרֶגְזָרְלוֹ וְיוֹדֵעַ שְׂאֵין לוֹ תִקְוָה לְקַבֵּל אֶת־כִּסְפּוֹ בְּחִזְרָה. אוֹלָם הַשְׂכִּיר שֶׁהִתְאֲמַן לַעֲשׂוֹת אֶת־מִלְאָכָתוֹ, וְכָל־הַיּוֹם הָיוּ עֵינָיו נִשְׂוֹאוֹת מִתִּי יְקַבֵּל אֶת־שְׂכָרוֹ, דּוֹמָה הוּא לְאוֹתוֹ אֲדָם שֶׁיֹּשֵׁב לִיד שִׁלְחָן עָרוֹךְ לְסַעֲדָה, וּמוֹנְעִים מִמָּנוּ לְטַעַם מִהַמַּאֲכָלִים הָעֲרִיבִים וְלִהְנוֹת מֶהֱם. יוֹשֵׁב הוּא וּמִצָּפָה לְשְׂכָרוֹ, וּבְעַל־הַבֵּית מוֹנֵעַ זֹאת מִמָּנוּ, וּבְכָהּ מִגְבִּיר אֶת־צָעֲרוֹ עֲשֶׂרֶת מוֹנִים. וְלָכֵן דְּמָתָה הַתּוֹרָה אֶת־הָאִסּוּר שֶׁל "לֹא־תִלֵּן" עִם עֲשֶׂק וְגִזֵּל, לְלַמֵּד אוֹתָנוּ כְּמָה יֵשׁ לְהִתְרַחֵק מִכָּה וְלִהְתַּנַּהֵּג בִּישֵׁר וְנִאֲמָנוּת.

עֲשִׂיר מִפְּלֶג הִיָּה דּוֹנָשׁ הַנִּגִּיד וּמִן־הַשָּׁמַיִם הֵאִירוּ אֶת מְזֹלוֹ הַטּוֹב. חֲרוֹץ גָּדוֹל הִיָּה, וְאֶת־כִּסְפּוֹ לֹא עָשָׂה מִיִּשְׁבָּה עֲצָלָה בַּחֲבוּק יָדִים. תְּדִיר הִיָּה חוֹזֵר עַל דְּבָרֵי קִהְלָת: "מַעַט שָׁנוֹת מַעַט תְּנוּמוֹת מַעַט חֶבֶק יָדִים לְשֶׁכֶּב", וְהִיָּה אוֹמֵר כִּי "הַכִּסִּיל הַחֲבִיק אֶת־יָדָיו וְאִכֵּל אֶת־בָּשָׂרוֹ" סוֹפּוֹ שֶׁהוּא מִשְׁתַּכֵּר אֶל־צָרוֹר נִקּוֹב וּמַעֲלָה חֶרֶס בִּידוֹ. דּוֹנָשׁ הִיָּה נָאֶה דּוֹרֵשׁ וְנָאֶה מְקַיֵּם, וּמִדִּי בִּקּוֹר הִיָּה מְשָׁפִים קוֹם עוֹד בְּטָרֶם הַנִּצָּה הַחֲמָה, וְלֹאֲחֹר תִּפְלָה בְּמִתְיָנוּת וְאִכִּילַת פֶּת שְׁחִירָתִי, הִיָּה פּוֹנֶה לְעַסְקָיו בְּמִלֵּא הַמְּרִץ, וְעַמֵּל קִשּׁוֹת בְּלִי לְתַת מְנוּחָה לְעַפְעָפִיו. שָׁעָה קְבוּעָה הִיָּתָה לוֹ, אוֹתָהּ הִיָּה מְקַדֵּשׁ לְצָרָכֵי צָבוּר, מְסִיעַ לְעֵנִיִּים וְדָלִים, מְטָה אֲזִינוֹ לְמִרְיָנָכֶשׁ, וּפּוֹתֵחַ אֶת־יָדוֹ וְלָבוֹ בְּתִמְכָּה הַגּוֹנָה וּמֵאִירַת עֵינָיִם. כָּלֵם הָיוּ מְחַבְּבִים אֶת־דּוֹנָשׁ, וְהַעֲלִימוּ אֶת־עֵינֵיהֶם מִהַחֲסָרוֹן הַגָּדוֹל שֶׁהִיָּה לוֹ, הִיוֹתוּ אִישׁ מְפָדֵן, שֶׁדָּרַשׁ מִכָּל־הַסּוֹבְבִים אוֹתוֹ לְהִתְנַהֵּל לִפְיִ רְצוֹנוֹתָיו וּלְמִלֵּא אַחֵר כָּל־דְּרִישׁוֹתָיו הַמְּפִדָּנִיּוֹת. בְּדֶרֶךְ כָּלֵל שֶׁמֶר דּוֹנָשׁ עַל אֶרֶשֶׁת רְגוּעָה וּשְׁלֹוֹה, אוֹלָם כִּשְׁהִיָּה רוֹאֶה אֲנָשִׁים בְּטָלִים, הַמְּכַלִּים אֶת־יְמֵיהֶם בַּהֲבֵל וּמִשְׁחִיתִים אֶת־זְמַנָּם לְרִיק, הִיָּתָה חֲמָתוֹ בּוֹעֶרֶת, וְלֹא הִיָּה חוֹשֶׁה מֶהֱם אֶת שֶׁכֵּט בְּקָרָתוֹ עַל־עֲצָלוּתָם הַגָּדוֹלָה וְחֹסֵר הַמַּעַשׁ שֶׁלָּהֶם, שֶׁמִּבְּיָא אוֹתָם לִידֵי עֵנִי מְחַפִּיר וְהַזְדַּקְנוּת לְבָרִיּוֹת.

שְׁנֵי עוֹבְדִים נִאֲמָנִים הָיוּ לוֹ לְדוֹנָשׁ, שֶׁעָבְדוּ אֲצֵלוֹ שְׁנֵים אֶרְפוֹת, וְאוֹתָם חֲבֵב בְּגִלָּל מִסִּירוֹתָם וְנִאֲמָנוּתָם הִרְבֵּה. הָיוּ אֵלּוּ שְׁנֵי אֲחִים, שֶׁהִתְיָתְמוּ בִּילְדוּתָם וְנוֹתָרוּ בּוֹדֵדִים בְּעוֹלָמָם לֹא מִכָּר וְגוֹאֵל, וְדוֹנָשׁ אֲמָץ אוֹתָם כְּבָנָיו, וּכְשֶׁגָּדְלוּ הַכְּנִיסָם לְעַסְקָיו. יוֹם אֶחָד, הַחֲלִיט דּוֹנָשׁ בְּעֶצֶת רוֹפְאָיו, לְנַסֵּעַ לְמִדְיָה רְחוֹקָה, עַל־מִנַּת לְנוּחַ מַעַט מִמְּעֹלָו הַמְּפָרָה. אֶת עַסְקָיו הַמְּקִיד בִּידֵי שְׁנֵי הָאֲחִים, כִּשְׁהוּא חוֹזֵר וּמִשְׁנֵן בְּאֲזֵינָהֶם עַל הָאֲחֵרִיּוֹת הַגָּדוֹלָה שֶׁהוּא מְטִיל עֲלֵיהֶם. שְׁבוּעוֹת אֶרְכִּים יֹשֵׁב דּוֹנָשׁ בְּעִיר הַנֶּפֶשׁ, נִהְנֶה מִהָאִוִּיר הַצָּלוּל בַּיָּין, וְנִתֵּן מְנוּחָה לְעַצְמוֹתָיו הַדּוֹאֲבוֹת. וְהִנֵּה חוֹזֵר דּוֹנָשׁ לְבֵיתוֹ רֵעֵנוּ וּמִלֵּא מְרִץ, וְכִשְׁהַחֵל לְבַדֵּק אֶת מִצַּב עַסְקָיו, חֲשָׁכוּ עֵינָיו. הַתְּבַרֵּר, כִּי שְׁנֵי הָאֲחִים נִצְלוּ אֶת הָעֲדֵרוֹתָיו לְבִטְלָה וְחֹסֵר מַעַשׁ וְיֹשְׁבוֹ כִּמְעַט מִכָּל־לִנְקָה אֲצִבֵּעַ. אוֹלָם בְּעוֹד הָאֵחַ הַגָּדוֹל נִשְׂא מַעַט בְּעַל וְהַשְּׁגִיחַ עַל שְׂאֵר הַפּוֹעֲלִים שֶׁיַּעֲשׂוּ אֶת מִלְאָכָתָם פְּרָאוּי, הַתְּבַטֵּל הָאֵחַ הַצָּעִיר לְחִלוּטִין, וְיֹשֵׁב לְשִׁתּוֹת לְשִׁכָּרָה בְּלִי אַחֲרִיּוֹת וּמִתּוֹךְ הַפְּקָרוֹת מְחַלֶּטֶת. חֲמָתוֹ שֶׁל־דּוֹנָשׁ בְּעִירָה בּוֹ, אוֹלָם לֹא הִגִּיב מֵאוּמָה. בְּעִרְבוֹ שֶׁל אוֹתוֹ יוֹם, צִוָּה דּוֹנָשׁ לְעַבְדָּיו לְהִכִּין מִשְׁתֵּה גָדוֹלָה, אֲלֵיו הִזְמִינוּ כָּל־הָעוֹבְדִים, וְבוֹ הִגְשׁוּ מִיִּטֵּב הַמַּאֲכָלִים וְהַמַּעֲדָנִים, בְּלִי לְחֶסֶד בְּשׁוּם הוֹצָאָה וְטִרְחָה. וְהִנֵּה הִגִּיעַ זְמַן הַמִּשְׁתֵּה, וְהָאוֹלָם הַחֵל לְהִתְמַלֵּא בְּכָל עוֹבְדֵי הַמְּפָעֵל, שֶׁנִּדְהָמוּ לְמִרְאָה שֶׁפַּע הַמַּאֲכָלִים שֶׁלִּפְנֵיהֶם. בְּרֹאשׁ הַשִּׁלְחָן יֹשֵׁב כְּמוֹכֵן דּוֹנָשׁ הַנִּגִּיד, אוֹלָם לְפִלְיָאָה כָּלֵם, יֹשֵׁב בְּסִמּוּן לוֹ רַק הָאֵחַ הַצָּעִיר מִבֵּין שְׁנֵי עוֹבְדָיו הַנִּאֲמָנִים. כִּשְׁהַחֵלוּ הַמְּסַבִּים לְחַפְשׁ אֶת הָאֵחַ הַגָּדוֹל, מִצָּאוּהוּ יוֹשֵׁב בְּגִפּוֹ בְּחֶדֶר קָטָן וְאֶרְחָק, כִּשְׁלִפְנֵי שִׁלְחָן פָּשוּט לֹא מִפָּה, וְעָלָיו צִלְחוֹת רִיקוֹת לֹא מְזוֹן. "מִדּוּעַ אֶתָּה יוֹשֵׁב כָּאֵן, וְלֹא מִסָּב יַחַד עִמָּנוּ לְסַעֲדָה הַמְּפִאֲרָת?" שְׁאֵלוּהוּ כָּלֵם, וּבְמָקוֹם מַעֲנֶה הוֹרִיד הִלָּה אֶת־רֹאשׁוֹ בְּבוּשָׁה, וְלִבְסוֹף פָּלַט: "כֵּן נִצְטְוִיתִי בִידֵי דּוֹנָשׁ אֲדוֹנִי. מִשְׁכּוֹ הַמְּסַבִּים אֶת־כִּתְפֵיהֶם בְּתִמְחָוָן, אֵךְ כִּשְׁחֲזָרוּ אֵל אוֹלָם הַסַּעֲדָה,

מִדָּבָר

הַלְכוֹת וְהַלְכוֹת

מתרצה שישלמו לו יותר מאחר, אין בעלהבית עובר. ויש אומרים, שגם כשהוא מסכים, יש לשלם לו את שְׂכָרוֹ בְיוֹמוֹ. אולם אם השכיר מתבייש לתבע את שְׂכָרוֹ, כמו שפצוי בדרך כלל לשכירים הראים מבעליהם, עובר בעלהבית על כל האסורים.

- אם בא שכיר לעשות מלאכה, והוא מבקש את שְׂכָרוֹ מראש, עצה טובה היא לשלם לו את רב השכר, ולהותיר מעט מומון לעת סיום העבודה, כדי ששכיר יוכל בעל הבית לקיים מצות "בְיוֹמוֹ תתן שְׂכָרוֹ". ועוד אפשר לומר לו, כי הפסד נמצא אצלו בתורת פקדון עד סיום המלאכה, וכך יקמו עמו את המצוה.

- מצות אלו נאמרו גם על אדם גדול כלפי קטן, ואם בקש אדם מילד קטן שיעשה בעבור דבר מה, והבטיח להעניק לו מטבע או דבר מתיקה, חייב לקיים את דבריו, ואם לא - עובר בלאו ועשה. ואם לא יתן לו לעולם, עובר בחמשה לאוין ועשה, ופסול לעדות מן התורה.

- נחלקו הפוסקים אם האסור נאמר גם על פועל נכרי, ויש אומרים שגם עליהם נאמר האסור של "לא תלין". לדעת רבים מקימים על ידם מצות עשה של "בְיוֹמוֹ תתן שְׂכָרוֹ", והעושה פן גורם לקדוש שם שמים.

- חייב זה של תשלום בזמן, אינו רק על פועלים, אלא על כל השכירים והעובדים, וכן שכר הרבנים והמורים, ואסור להלין את שכרם. וכן הדין בשדכן ובמתנה דירות באשר בקשו מהם לעשות את מלאכתם, וכשפאו מעצמם צריך לשלם להם, אך לא עוברים על האסור.

- שכר השכיר קודם לענג שבית של בעלהבית, וגם קודם לרכישת תפלין ולולב. ואסור לשכר פועל, אם יודע בברור שלא יהיה לו כסף לשלם לו במועדו, אלא אם כן יתנה עמו על כך מתחלה. ואם לא ישוב לביתו רק בשעה מאחרת בליה, יכין לו את הפסד מראש ויורה לו לטל בסיים המלאכה, פגון שומרת טף וכדומה.

- מי שאינו לו לשלם לשכיר את שְׂכָרוֹ פעלתו, מחייב לטל הלאה כדי לשלם לו, ואם אינו לוה - עובר בלאו ועשה. ואם יש לו מאכלים העומדים למכירה, חייב למוכרם כדי לשלם, ויש אומרים שגם מטלטלין צריך למכור כדי לשלם. וכן אם יש לו שטר גדול לפרט, יעשה פן אפלו אם יפסיד מעט, כדי שיוכל לשלם את שְׂכָרוֹ במועד.

- מצוה מן התורה לשלם לפועל שכיר את שְׂכָרוֹ בְיוֹמוֹ, שנאמר "בְיוֹמוֹ תתן שְׂכָרוֹ". ומי שאינו עושה פן, עובר על מצות עשה זו. ויש בו יש גם חמשה לאוים מפרשים בתורה: "לא תעשק את רעך", "ולא תגזל", "לא תעשק שכיר עני ואביון", "לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר", "ולא תבוא עליו השמש".

- פועל שסיים את עבודתו לפני שקיעת החמה, חייב בעלהבית לשלם לו את שְׂכָרוֹ עד השקיעה, ואם לא שלם לו עד אז, צריך לשלם לו קדם צאת הכוכבים. ואם לא עשה פן, עובר בלאו ועשה. אם סיים הפועל את עבודתו בבין השמשות, ישלם לו לפני צאת הכוכבים, ואם לא - ישלם לו קדם עלות השחר. אם סיים את עבודתו בליה, צריך לשלם לו קדם עמוד השחר.

- אולם אם סיים השכיר את עבודתו בסוף היום או בליה, ואין שהות לשלם לו עד סוף היום, יכול בעל הבית לשלם למחרת, ואינו עובר על "לא תלין".

- פועל לשבוע, או אחדש ולשנה, צריך לשלם לו מיד עם סיום עבודתו. אם נשכר לעשות מלאכה וסיים לפני זמנו ביום, חייב לשלם לו את שְׂכָרוֹ טרם רדת הלילה.

- אם כבר עבר היום או הלילה וכבר בטל מצות עשה ועבר על הלאוים, שוב לא עובר אלא על אסור דרבנן.

- האסור של "לא תלין", הוא רק באשר לא סכסם זאת מראש עם הפועל, ואז מחייב לשלם לו את שְׂכָרוֹ. אולם אם התנה עמו מתחלה, שישלם לו רק לאחר שיעבר היום או הלילה, אינו עובר על האסור. אולם את מצות עשה של "בְיוֹמוֹ תתן שְׂכָרוֹ" הוא מפסיד, ואותה יקיים רק אם ישלם בזמן.

- אסור לעשק את חברו אפלו כל שהוא, שנאמר "לא תעשק את רעך". ואיזהו עשק? זה שתחלה החזיק ממון חברו בהתר, אלא שמעכבו בידו, פגון שחייב לו כסף בגלל הלוואתו, או שעבד כפועל ולא משלם שְׂכָרוֹ, או שרוצה לשלם ודוחה בלח ושוב.

- בימינו נהוג לשלם מדי תחלת החדש על החדש שעבר, ומכיון שכן המנהג נחשב הדבר כתנאי מקדם. אולם אין מקימים בזה מצות עשה של "בְיוֹמוֹ תתן שְׂכָרוֹ", אבל אין פאן לאו של "לא תלין".

- אם הפועל מוחל על שְׂכָרוֹ ולא תובע, ונפר עליו שהוא

מהלל

מספורי חז"ל

מלאכה, היה ממתין עד שהלה היה מסים את עבודתו, וכשהיה נפרד ממנו ומודה לו על עבודתו הטובה, היה מעניק לו מיד את שכרו, והיה דוחק בפועל לקחת את כל הממון ואומר לו: "אנא ממך, קח את נפשך שהפקדת בידי, קח לך את פקדונך בחזרה. שכן נפשך היתה מפקדת בידי במשך כל היום, בו עשית אצלי את מלאכתך, ועכשו שאני משלם לך, אני מחזיר לך את נשמתך שהיתה מפקדת בידי". וגם אם הפועל אומר שלא נחזיר לו לקבל את שכרו מיד, ואומר: "היה שכרי מפקד אצלה, עד שאדרש אותו ממך", לא ישמע לו בעל הבית, אלא ישלם לו את שכרו, ואומר: "הגע בעצמך, אם הייתי מבקש להפקיד את גופך אצלי, האם היית מסכים? בודאי שלא. ואם על גופך לא היית מוותר, כיצד הנך יכול לוותר על הפקדון היקר שהיא נשמתך, אותה הפקדת אצלי היום בשעת המלאכה? והרי את הפקדון היקר הזה שלי הנשמה, לא מפקידים אלא בידיו של הקב"ה, שנאמר 'בְּיָד אֶפְקִיד רוּחִי'. ולכן רוצה אני להשיב לך את פקדונך ולשלם לך את שכרך". אולם, יכול בעל הבית להפקיד את שכרו של הפועל ביד אדם אחר, וככול גם הפועל להשיב את שכרו לבצעלו, לאחר שקבלו ממנו, כדי שיהיה מפקד בידיו למענו. (זוהר פרשת קדושים)

עוד ראיתי לחבר אלהלכות, דין תשלומי שכר שכיר, מפני שהוא דבר העומד ברומו של עולם, שיש עליה פמה וכמה לאוין מפרשין בתורה, ויש בני אדם מזלזלין בהם בעונותינו הרבים, ונקל להם לאחר את התשלומין בשביל איזה סבה קלה, כגון: שמתעצל לילך ולקח את ממנו, שהניח ביד אחרים, או לילך ולפרט את המטבע הגדולה שיש לו בשביל לשלם לשכיר בזמנו. ומן הדין מחייב בכל זה, אפילו אם הפועל עשיר, וכל שכן אם הפועל עני, כמה מחייב בעל הבית לראות לשלם לו בזמנו, כדי שיהיה לו פמה לחיות הוא ואנשי ביתו. וכמה דכתיב בקרא בפרשת פיתצא: "בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ, וְלֹא תִּבְאֵהוּ עִלְיָהּ הַשָּׂמֶשׁ כִּי עֲנִי הוּא, וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ, וְלֹא יִקְרָא עֲלֵיָהּ אֱלֹהִי" והיה בה חטא. לך נא ראה מה שמוכא בזה הקדוש פירשת קדשים, "לֹא תִּלֵּן פְּעֻלַּת שְׂכִיר" - האזהר שלא תאסוף בגללו לעולם, לפני שהגיע זמנו להאסף, כמו שנאמר 'עד אשר לא תחשך השמש וגו'". ומכאן למדנו דבר אחר, מי שמשלים לנפש העני, אפילו הגיעו ימיו להסתלק מהעולם, הקב"ה משלים לנפשו, ונותן לו חיים יתירים. והנה הפסוק הנ"ל שהבאנו, הלא מזהיר אפילו אם אינו משלם לו, אך שמאחר את תגמולו ואינו משלם לו בזמנו. וכל שכן אם הוא עושי שכר לגמרי, ואינו משלם לו, או שפוחת לו כמה שהשנה אותו בתחלה, אפילו פרוטה אחת, שהוא גזל גמור, ועובר על "לא תעשק את רעך ולא תגזל", כדאיתא בגמרא. וגם בידי הנביאים הזהיר השם יתברך עליה מאד, ואמר "וְקִרְבָּתִי אֵלֵיכֶם לְמִשְׁפָּט, וְהִיִּיתִי עִד קִמְחָה בְּמִכְשָׁפִים וּבְמִנְאָפִים וּבְנִשְׁבָּעִים לְשַׁקֵּר וּבְעֵשְׂקֵי שְׂכָר־שְׂכִיר וגו'". ומה שאמרת "וְקִרְבָּתִי וגו' עד ממהר",

במצות תשלום שכר שכיר נאמר: "וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ". מפני מה המשיך התורה את הפובש שכר שכיר, כאלו נטל את נפשו של הפועל? משל למה הדבר דומה? לאדם אחד שהיה מהלך בדרך ארצה, והולך עמו את חמורו, שהיה עמוס לעיפה בחבילות רבות, והתאמץ קשות כדי לסחב אותן על גבו בדרך הקשה. באמצע המסע, קנה בעל החמור אלקמה אחת של עמיר, שהיא מאכל בהמה, והחזיקה על כתפו כל הדרך. הולך החמור בדרך, ורואה את הבעלים שלו שנושא עמו חבילה של עמיר, ועיניו יוצאות מרב רעב, אולם הוא מתנחם כל העת כי בשעה שיבוא הביתה, יתן לו בעליו את חבילת העמיר, ויאכל אותה לתאבון. כך המשיך החמור לסחב את המשאות בדרך הארצה, עד שסוף סוף הגיעו הביתה. פרק בעל החמור את המשאות מעל שכמו, הכניס את החמור לארנותו, וכשהחמור המתין כבר לקבל את אלוטת העמיר, הניח הבעלים את החבילה על מקום גבוה בתוך הארנה, לנגד עיניו של החמור. עומד החמור בעליבותו, רואה את אלוטת העמיר אליה הוא פה משתוקק כבר זמן רב, ולא יכול להגיע בכחות עצמו אל המקום הגבוה ההוא, וכך יוצאת נפשו מרב גיעה ורעב. אמרו לו בני ביתו של אותו אדם: "רשע! כל הדרך רץ החמור בשביל חבילת העמיר הזה, כי חשב שעוד רגע קט יקבל אותה ויאכלנה, ועכשו שפבר הגעתם הביתה, אינך נותן לו אותה לאכילה"? כך בדיק נראה שכיר יום, שעמל שעות ארוכות ומצטער ביגיעה קשה, וכל העת הוא נושא את עיניו אל השכר המצפה לו בסוף היום, כדי שייכל להביא להם לפי הסף בביתו. ואם הבעלים משלם את השכר מלפניו ללא תשלום, הרי הוא רשע ואכזרי, ונמצאת אומר "וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ", שהשכיר נושא את עיניו אל שכרו, ואינו מקבלו. (מדרש הגדול)

חמור מאד ענין תשלום שכר שכיר, וכל הפובש שכר שכיר כאלו נטל את נפשו ונפש אנשי ביתו. ומי שאינו משלם את שכר השכיר בזמנו, הריהו כאלו המעיט את נפשו של השכיר, ומדה כנגד מדה, הקב"ה ממעיט את ימיו וממעט את נפשו מהעולם הבא. ובמשך היום כלו, כאשר השכיר עובר ביגיעה והתאמצות, ויוצא ממנו הכל וזעה מרב טרח, כל אותם הבלים עולים לפני הקב"ה ועומדים לפניו, ואחר כך עולה גם נפשו ונפשו של כל אנשי ביתו ועומדים בהבלי פיו ותובעים את דינם לפני הקב"ה, וצועקים חסם על הבעלים שלא שלמו את שכר הפועל. ואז, אפילו אם נגזר על האדם שיהיה ימים ארפים וזיכה לרב טוב בימיו, כלם נעקרים ומסתלקים ממנו. ולא רק זאת, אלא שנפשו אינו עולה למעלה, אלה השמים, ולא זוכה להגיע אל תקונו. וכן היה רבי אבא אומר: "הרחמן הוא יצילנו מהם ומעלבונם". וגם אם השכיר הוא עשיר, אסור להלין את שכרו, שהרי נאמר "וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ", על השכיר הפתוב מדבר, בין עני ובין עשיר. ומספר על רב המנונא, שכן היה נוהג: בכל פעם שהיה שוכר פועל שיעשה לו

מתפל

אמרות ופתגמים

שִׁכְבְּר עֲבֹר בַּעֲשָׂה וְלֹא-תַעֲשֶׂה הָרִי זֶה חַיִּב לַתֵּן מִיָּד, וְכָל-עֵת שִׁישָׁהּ עוֹבֵר עַל לֹא שְׁלִי-דְבָרֶיהֶם, שְׁנֹאמֵר "אֶל-הָאֱמֹר לָרַעַף לֹךְ וְשׁוּב וּמִחֹר אֲתֵּן וְיֵשׁ אֲתָךְ". (הרמב"ם)

• אִם תִּשְׁכַּח סוּפֵר לְכַתֵּב לָךְ, תִּתְּנָה עִמּוֹ שְׂלֹא תִהְיֶה בְּכָל-תֵּלִין פְּעֻלַּת שְׂכִיר, שְׁמָא בְּשִׁיתְבַּע לֹא יִהְיֶה לָךְ. וְאִי-עֲלִי-פִי שִׁתְּעַשֶׂה הִנָּא עִמּוֹ, תִּתֵּן לוֹ בְּשִׁיתְבַּע אִם תּוּכֵל, וְאִין בָּזָה מִתְּנָה עֲלִימָה שְׁפָתוֹב בְּתוֹרָה, שִׁהְרִי אֲמָרוֹ חֲכָמִים אֲדָם מִתְּנָה עִם פּוֹעֵל לְהַאֲכִילוֹ לָחֵם צֹר וּמִים לַחֲוִץ, אִי-עֲלִי-פִי שִׁחַיִּב לְהַאֲכִילוֹ בְּסַעֲדַת שְׁלֹמָה. (ספר חסידים)

• כָּתֵב הָאֲרִיז"ל, כִּי מִדַּת חֲסִידוֹת הִיא לָלוֹת וּלְפָרַע לְשְׂכִיר בְּזִמְנֹה. וְאִפְשָׁר שְׁגָם מְחַיֵּב בָּזָה, מִפְּנֵי שִׁיכּוֹל לְהַשִּׁיג. (נתיב החסד)

• כָּל-אֲדָם שֶׁמִּבְקֵשׁ לְאֲדָם אַחֵר שִׁיעֲשֶׂה לוֹ אִיזוֹ פְּעֻלָּה בְּשִׁכְר, יִקְצַב עִמּוֹ הַמִּקְח בְּתַחֲלָה. שְׁאִם לֹא בָן, עָלוֹל מָאֵד לְהִיּוֹת גָּזֵל וְעוֹשֵׁק שְׂכִיר שְׂכִיר. וְאִם יִפְחַת לוֹ אִפְלוֹ פְּרוּטָה אַחַת, יִקְרָא מִן-הַתּוֹרָה בְּשֵׁם גָּזֵל וְעוֹשֵׁק, וְהַרְצָה לְצִאת יָדֵי שָׁמַיִם, יִקְצַב עִמּוֹ בְּתַחֲלָה וְיֵצֵא מִכָּל-סִפְקוֹ. (החפץ חיים)

• "בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ" - רָאשֵׁי תְבוֹת שְׁבֹת, שֶׁהִיא מֵעֵין עוֹלָם הָבָא, וְכֵּה אִפְשָׁר לָתֵת בְּעוֹלָם הַזֶּה מִשְׁכָּר מִצְוָה. (בשם האריז"ל)

• "בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ" - שִׁיחָה שְׂכָרוֹ מִהַמְצוֹת עֲצָמוֹ, בְּשִׁמְחַת הַמְצוּה. "וְלֹא-תִבּוֹא עָלָיו הַשִּׁמְשׁ" - שְׂלֹא יַעֲשֶׂה אֶת הַמְצוּה בְּשִׁכְר הָעוֹלָם הָבָא שֶׁהוּא אַחֵר בִּיאַת שְׁמֵשׁוֹ. (ליקוטי מוהר"ן)

• יֵהָא זִהְרִי כָּל-אֲדָם בְּכָל עֶרֶב שְׁבֹת, גִּדֵּל פָּרַע שְׂכִיר מִלְּמִיד תִּינוּקוֹת. וְיוֹם הַשִּׁשִּׁי מִשְׁתַּלְּמֵת שְׂכִירוֹתָם וְיִשְׁנוּ בַּעֲשָׂה דְּבִיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ. וְדוֹרְשֵׁי וְשׁוּמוֹת אֲמָרוּ: שִׁבְּ"ת נוֹטְרִיקוֹן בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ. (חמדת ימים)

• הַקֶּבֶ"ה מְשַׁלֵּם לְאֲדָם מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, וְאִם לֹא שְׁלַם שְׂכִיר שְׂכִיר בְּיוֹמוֹ עַד שֶׁתִּבּוֹא הַשִּׁמְשׁ, לֹא יִקְבַּל שְׂכָרוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה, אֲלָא לְאַחַר שֶׁתִּבּוֹא הַשִּׁמְשׁ בְּעוֹלָם הָבָא. (פאר יעקב)

• מוּטָל עָלֵינוּ לְבַקֵּשׁ תְּמִיד מִהַקֶּבֶ"ה עֲלֵי-הַגָּאֻלָּה, וְכִמּוֹ שֶׁהִדִּין "בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ" אִינוֹ אֲלָא בְּזִמְן שֶׁתְּבַעֲנו, וְאִם לֹא תְּבַעֲנו אִינוֹ עוֹבֵר עָלֵינוּ, כִּי בְּגָאֻלָּה, וְאִם לֹא תְּבַעֲנו אוֹתָהּ אִין חַיִּיב עַל הַקֶּבֶ"ה לְפָרַע בְּזִמְנֹה... (פדות יעקב)

• "בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא-תִבּוֹא עָלָיו הַשִּׁמְשׁ כִּי עֲנִי הוּא, וְאִלּוּ הוּא נָשָׂא אֶת-נַפְשׁוֹ, וְלֹא-יִקְרָא עָלָיו אֱלֹהִי וְהָיָה בָּךְ חֲטָא? לֹא עַל-שְׂכָרוֹ?! דְּבָר אַחֵר, "וְאִלּוּ הוּא נָשָׂא אֶת-נַפְשׁוֹ" כָּל הַכּוֹבֵשׁ שְׂכִיר כְּאִלּוֹ נוֹטֵל נַפְשׁוֹ מִמֶּנּוּ, דְּכַתִּיב "אֶל-הַגָּזֵל-דָּל כִּי דֹל-הוּא וְאֶל-תִּדְבָּא עֲנִי בַּשֶּׁעַר", וְכַתִּיב "כִּי-יֵרִיב רִיבָם וְקִבַּע אֶת-קִבְעֵיהֶם נִפְשׁוֹ". (מסכת בבא מציעא)

• מִי שֶׁלּוֹקַח שְׂכָרוֹ שְׁלִי-הֶעֱנִי, כְּאִלּוֹ לוֹקַח אֶת-נַפְשׁוֹ וְנַפְשׁ אֲנָשִׁי בֵּיתוֹ. הוּא הַמַּעֲט אֶת-נַפְשׁוֹ, הַקֶּבֶ"ה מַמַּעֲט יָמָיו. כִּי כָּל-אִלּוֹ הַבָּלִים שִׁינְאָו מִפְּנֵי שְׁלִי-הֶעֱנִי, כָּל-אוֹתוֹ הַיּוֹם, כָּלֵם עוֹלָם לִפְנֵי הַקֶּבֶ"ה וְעוֹמְדִים לִפְנֵינוּ, וְאַחֲרָיָה עוֹלָה נַפְשׁוֹ וְנַפְשׁוֹ שֶׁל אֲנָשִׁי בֵּיתוֹ וְעוֹמְדִים כְּאִלּוֹ הַבָּלִים שְׁלִי-פִי, וְתוֹבְעִים דִּינוֹ לִפְנֵי הַקֶּבֶ"ה, וְאִזּוֹ אִפְלוֹ נִגְזֹר עַל אוֹתוֹ אֲדָם כְּמָה יָמִים וְכְמָה טוֹב, כָּלֵם גִּעְקָרִים מִמֶּנּוּ וּמִסְתַּלְקִים מִמֶּנּוּ. (זוהר)

• "וְלֹא-תִבּוֹא עָלָיו הַשִּׁמְשׁ" - לֹא יָמוֹת לִפְנֵי זְמָנוֹ, כִּי הַמַּעֲבָב שְׂכִיר גוֹרֵם מִיתָה לְעַצְמוֹ, וְקִלְיוֹחֵם לְמִדָּה טוֹבָה הַמְרַבָּה, שֶׁצִּדְקָה מְאֹרֶכֶה יָמָיו. (שם)

• הַכּוֹבֵשׁ שְׂכִיר שְׂכִיר, עוֹבֵר בְּחִמְשָׁה לְאִוִּין. וְלָמָּה נֶאֱמַר עֲנִי וְאִבְיוֹן? מִמָּהֵר אֲנִי לְפָרַע עַל-יָדֵי עֲנִי יוֹתֵר מִכָּל-אֲדָם. (ספרי)

• בְּשִׁבִּיל אֲרֻבָּעָה דְּבָרִים נִכְסֵי בַּעֲלֵי-בָתִּים יוֹרְדִים לְטִמְיוֹן. עַל כּוֹבֵשִׁי שְׂכִיר שְׂכִיר - שֶׁמִּדְּחָהוּ בְּלֹךְ וְשׁוּב, וְעַל עוֹשֵׁק שְׂכִיר שְׂכִיר - גּוֹזֵל שְׂכָרוֹ לְגִמְרִי, וְעַל שְׁפוֹרְקִין עַל צוּאֲרֵיהֶם וְנוֹתְנִים עַל-חֲבִירֵיהֶם, וְעַל גְּסֵי הַרוּחַ - שֶׁמִּתְּנָאִים עַל-אֲחֵיהֶם בְּשִׁבִּיל עֲשָׂרָה, וְגִסּוֹת הַרוּחַ כְּנֶגֶד כָּלֵם, אֲבָל בַּעֲנִיִּים כַּתִּיב "וְעֲנִיִּים יִירְשׁוּ-אֶרֶץ וְהִתְעַנְּנוּ עַל-רֵב שְׁלֹם". (מסכת סוכה)

• אֲמַר רַב אֲסִי: אִפְלוֹ לֹא שְׂכָרוֹ אֲלָא לְבַצֵּר לוֹ אֲשַׁכֵּל אֶחָד שְׁלִי-עֲנָבִים, עוֹבֵר מִשּׁוּם כָּל-תֵּלִין, שֶׁאִפְלוֹ אִם אֲכָל הַפּוֹעֵל אֶת הָאֲשִׁכּוֹל בְּדִין שְׁמוֹתָהּ לְפּוֹעֵל לְאֲכָל בְּמִלְאָתָהּ, גַּם עַל-כֵּן צִוִּיךְ בַּעֲלִיוֹ שְׁלֹם לוֹ אֶת-שְׂכָרוֹ. (התוספות במסכת בבא מציעא)

• בְּשִׁלְשָׁה דְּבָרִים נִפְרָעִים מִן-הָאֲדָם בְּגוֹפוֹ, אֲבָל לֹא מִמְּמוֹנוֹ. וְאִלּוֹ הֵן: הַכּוֹבֵשׁ שְׂכִיר שְׂכִיר, וְהַנּוֹדֵר וְאִינוֹ מְקַיֵּם, וְהַמַּעֲלִים עֵינָיו מִן-הַצִּדְקָה. (מדרש הגדול)

• הַמַּשְׁתָּה שְׂכִיר שְׂכִיר עַד אַחֵר זְמָנוֹ, אִי-עֲלִי-פִי

בְּהִלְכָּה זוֹ. שְׂאֵלּוֹ יָדְעוּ מָזָה, בְּנֹדָאִי הִיוּ מְזַדְּרִים לְשִׁלֵּם בְּזִמְנֵם כְּדִי לִקְיָם בָּזָה הַמְצוֹת עֲשֶׂה שֶׁל "בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ", וְגַם שְׂלֹא לַעֲבֹר עַל הַלְאִין שִׁישׁ בַּעֲנֵן הָאֵה. כְּמוֹ שֶׁכָּל-אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל מְזַדְּרִי לִקְיָם שְׂאִיר מְצוֹת הַתּוֹרָה הַתְּלוּיִים בְּזִמְנֵם, כְּשׁוֹפֵר וְסָפָה וְלוֹלֵב וְכִינִיא בָּזָה. הָאִם רְאִיתָ לְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שִׁנְיִחַ מִלְּבָרָה עַל-הַשּׁוֹפָר וְהַלּוּלֵב עַד-הַלֵּלָה? וְאַדְרָבָה, כָּל-אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל מְקַדֵּם אֶת-עַצְמוֹ לִקְיָם הַמְצוֹת בְּבִקְרָה, וְשִׁמַּח עַל-זֶה עַל שִׁזְכָּה לִקְיָם מְצוֹת הַבּוֹרָא יְתַבָּרָה בְּדִין. וְאִלּוֹ בְּמִצְוָה זוֹ, שֶׁהִיא גַּם-כֵּן מְצוֹת עֲשֶׂה דְּאוֹרִיתָא, וְהוֹסִיפָה הַתּוֹרָה גַּם כְּמָה לְאִוִּין בַּעֲנֵן זֶה, כְּמָה מִתְּגַבֵּר הַיָּצֵר בָּזָה. בְּגִלָּל כֵּן נִתְּתִי אֶל-לִבִּי וְהַתְּבוּנָתִי בְּעִנְיַת ה' יְתַבָּרָה הַחוֹנֵן לְאֲדָם דְּעַתָּה, וְקִבְצָתִי אֶת-כָּל-הַפְּרָטִים הַמְצוּיִים בְּהִלְכָּה זוֹ, כְּדִי שִׁיזְדָּרִי כָּל-אֶחָד לִקְיָם הַמְצוֹת כְּדַת וְכַהֲלָכָה. (פתיחת ה'חפץ חיים' לַתְּשׁוּמוֹ שְׂכִיר שְׂכִיר)

הִינוּ שֶׁהַקֶּבֶ"ה בַּעֲצָמוֹ הוּא הַדִּין וְהוּא הָעֵד עַל-זֶה, לְמָהֵר לְהַנָּקֵם מִהַעוֹשֵׁק שְׂכִיר שְׂכִיר, וְכִדְאִיתָא בְּסָפָה, בְּשִׁבִּיל אֲרֻבָּעָה דְּבָרִים נִכְסֵי בַּעֲלֵי-בָתִּים יוֹרְדִין לְטִמְיוֹן. עַל כּוֹבֵשִׁי שְׂכִיר שְׂכִיר, וְעַל עוֹשֵׁק שְׂכִיר שְׂכִיר וְכו'. וְגִירָשׁ רַשִׁי "כּוֹבֵשִׁי" - שֶׁמִּדְּחָהוּ בְּלֹךְ וְשׁוּב, עוֹשֵׁק שְׂכִיר - לְגִמְרִי גּוֹזֵל שְׂכָרוֹ. וְכַעֲנוּתֵינוּ הַרְבִּים, יֵשׁ אֲנָשִׁים שֶׁנִּקַּל לָהֶם לְפָחוֹת לְשְׂכִיר מִשְׂכָּרוֹ, וְלֹא יָדְעוּ כִּי בְּנַפְשָׁם הוּא, שֶׁעוֹבְרִים עַל לְאִוִּים דְּאוֹרִיתָא. גַּם מְצוֹי בַּעֲנוּתֵינוּ הַרְבִּים, אֲצֵל אִיזָה אֲנָשִׁים, שֶׁהַשְׂכִּיר דּוֹפֵק עַל-פִּתְחֵיהֶם לִלְהַ יוֹם, וְאִין שׁוֹמְעֵם לוֹ, וְכַפָּרְט אִם הָעֵסֶק הוּא עַל אִיזָה דְּבָר קָטָן, וְלֹא יִתְּנוּ לֵב שֶׁבְּדִין הַתּוֹרָה אִין חֲלוּק בֵּין דִּין שְׁלִי-פְרוּטָה לְדִין שְׁלִי-מֵאָה מְנָה. וְהַרְבֵּה מִקָּדָם, שֶׁהֵם אֲנָשִׁים יִשְׂרָאֵלִים וְכַעֲלִי מִדּוֹת טוֹבוֹת וּמְקַיֵּם שְׂאִיר מְצוֹת הַתּוֹרָה כְּדַת וְכַהֲלָכָה, וְהַמְצוֹת הַזֹּאת שֶׁל תְּשׁוּמוֹתֵי שְׂכִיר בְּזִמְנֵם רְפוּיָה בִּידָם, בַּעֲנוּתֵינוּ הַרְבִּים, אִפְלוֹ בְּמִקּוֹם שֶׁנִּגְעַל לְטַרְחָא בַּעֲלָמָא. וְהַתְּבוּנָתִי שֶׁכָּל-זֶה בָּא לָהֶם מִצַּד מַעֲט וְחִסְרוֹן דִּיעָה

מספר

ספורי צדיקים

כְּדִי לְשַׁלֵּם לְאִמּוֹן אֶת־שְׁכָרוֹ בּוֹ בַּיּוֹם, "בַּיּוֹמוֹ תִּתֵּן שְׁכָרוֹ". מְקַרְבֵּיו נִסּוּ לְהַנִּיאוֹ מִלְּשׁוֹב לַעֲיֵרָתוֹ, שֶׁכֵּן יָכוֹל הוּא לְשַׁגֵּר אֶת־הַכֶּסֶף בְּיַד הַעֲגָלוֹן בְּצִירוֹתָּהּ בְּקוֹשֶׁה, שֶׁמִּיד עִם בּוֹאוֹ לְבֵיתוֹ יִמְסֹר אֶת־הַתְּשׁוּלָה לַחֵטִי אֲוֵלָם הַ"חֶפֶץ חַיִּים" אָמַר: "דִּין הוּא שֶׁל 'בַּיּוֹמוֹ תִּתֵּן שְׁכָרוֹ', הוּא חַיִּב מִן־הַתּוֹרָה, וְעַל עֲנָן דְּאוֹרִיתָא אֵין סוּמְכִים עַל־שְׁלִיחַ".

(החפץ חיים, חיוו ופעלו)

רַגִּיל הָיָה הַ"חֶפֶץ חַיִּים" לִזְמוֹר: "שׁוֹטֵה עוֹשֶׂה מִזֶּה־ב־ עֶפֶר, וְהַחֶכֶם עוֹשֶׂה מִעֶפֶר - זָהָב". בְּפִתְגָם נִפְלָא זֶה, הָיָה רוֹמֵז עַל אוֹתָם אֲנָשִׁים חֲכָמִים, שְׁנוֹטְלִים מַעֲשִׂים פְּשׁוּטִים בְּחַיֵּי הַיּוֹמִים, וְהוֹפְכִים אוֹתָם לְמִצְוֹת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, וְזוֹקְפִים לְזִכְרוֹתָם שְׁכָר בְּעוֹלָם הַבָּא. פֶּעַם נִסְעָה עִמּוֹ חֲתָנוּ בַּעֲגָלָה, וְכִשְׁהִגִּיעוּ לְמַחֲזוֹ חֶפֶצָם, שָׁלַם הַחֲתָן אֶת־ שְׁכָרוֹ שֶׁל הַעֲגָלוֹן וְנִכְנַס הַבֵּיתָה. לְפָלִיאָתוֹ רָאָה, כִּי אֵין דַּעְתּוֹ שֶׁל חוֹתָנוֹ הַ"חֶפֶץ חַיִּים" נוֹחָה מִמַּעֲשֵׂהוּ. הַתְּפִלָּה חֲתָנוֹ עַל־הַדְּבָר, וְאָמַר לוֹ: "הֲרֵי שְׁלֵמֹתִי לוֹ אֶפְלוּ יוֹתֵר מִמֶּה שֶׁדָּרַשׁ, וּמִדּוּעַ אֵין דַּעְתָּךְ נוֹחָה מִכֶּם?" וְנִעֲנָה: "יִידַע אַתָּה כִּפְּהָ מִצְוֹת קִיְּמֹת עֲכָשׁוּ בַּתְּשׁוּלָה זֶה לַעֲגָלוֹן? הֲרֵי בָּזָה שְׁשִׁלְמָתָהּ בְּזִמְנוֹ, קִיְּמֹת אֶת מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל 'בַּיּוֹמוֹ תִּתֵּן שְׁכָרוֹ', וְנִמְנָעַתָּ מִהֲלֹא שֶׁל "לֹא־תִלֵּין פְּעֻלַּת שְׁכִיר". וְאִם עֲנִי הוּא, קִיְּמֹתָ גַם 'וְחִי אַחִיד עִמָּךְ', וְכֵן וְהִתְזַקַּקְתָּ בּוֹ, וְעוֹד כִּפְּהָ פְּרִטִי מִצְוֹת. אֲוֵלָם אַתָּה שְׁלֵמֹת לוֹ כְּלֹא־חֲרִיד, בְּלִי לַחֲשֹׁב וְלַהֲרַחֵק כִּפְּהָ מִצְוֹת אַתָּה מִקִּיָּם בָּזָה הָרָגַע, וְכִמְהָ יֵשׁ לְכֹן לַעֲשׂוֹת זֹאת לְשֵׁם מִצְוָה כְּדִי לְקַבֵּל שְׁכָר כְּפוֹל וּמְכֻפָּל". (רשימות חתן הח"ח)

בְּעֶרֶב שַׁבַּת סָמוּךְ לַחֲשֶׁכָה, רָאוּ פֶּעַם אֶת הַ"חֶפֶץ חַיִּים" מְסֻבֵּב בְּאַחַת הַסְּמִטָּאוֹת שֶׁבְּעִיר וְרָשָׁה. הַדְּבָר הָיָה לְפָלֵא בְּעֵינֵי רוֹאֵיו, אֲוֵלָם לְאַחַר מַעֲשֵׂה נִדְעָה, כִּי אֶחָד מִפּוֹעֲלֵי הַדְּפּוּס שֶׁעָבַד בְּעֶרֶב שַׁבַּת לַהֲדַפֵּסֶת סִפְרֵיו שֶׁל הַ"חֶפֶץ חַיִּים", לֹא הָיָה בְּשַׁעֲרָה שֶׁחָלַק לְפּוֹעֲלִים אֶת־שְׁכָרָם. וּבְכֵדִי שָׁלַל לַעֲבֹד עַל הַעֲשֵׂה שֶׁל "בַּיּוֹמוֹ תִּתֵּן שְׁכָרוֹ", וְהֲלֹא שֶׁל "לֹא־תִלֵּין פְּעֻלַּת שְׁכִיר", חָקַר אֲצֵל הַפּוֹעֲלִים עַל מְקוֹם מְגוּרֵיו שֶׁל אוֹתוֹ פּוֹעֵל, וְנִחְפְּזָה לְבֵיתוֹ עִם זְמַן הַדִּלְקָת הַנְּרוֹת, כְּדִי לְפָרַע לוֹ אֶת חוֹבוֹ בַּיּוֹמוֹ. כֵּן מְסַפְּרִים גַּם, כִּי הֵעִיר פֶּעַם אֶת־ בֵּיתוֹ בְּאִמְצַע הַלַּיְלָה, בְּאַחַד מְלִילוֹת הַחֲרָף הַקָּרִים, וּבִקְשָׁה מִמֶּנָּה לְלַקֵּת אוֹתוֹ לְבֵיתוֹ שֶׁל חֵטִי אֶחָד בִּקְצָה הָעִיר, כְּדִי לְשַׁלֵּם לוֹ אֶת־ שְׁכָר עֲבוֹדָתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁשָּׁכַח לְשַׁלֵּם לוֹ אֶת־שְׁכָרוֹ בַּיּוֹמוֹ. (תנועת המוסר)

רַבִּי אַרְיֵה לֵוִי, בִּקְרָה פֶּעַם אֲצֵל רוֹפֵא שְׁנִים לְצָרָה טְפוֹל בְּשָׁנָיו. הָרוֹפֵא הָיָה מִמְּפָרָיו וּמִמַּעֲרִיצָיו, וְטִפַּל בּוֹ בְּמִסִּירוֹת רַבָּה. עִם סִיֵּם הַטְּפוֹל, יָצָא הָרוֹפֵא לְלוֹחַת אֶת־רַבִּי אַרְיֵה וְלַהֲפָרַד מִמֶּנּוּ, וְלְפָלִיאָתוֹ, פָּנָה אֵלָיו רַבִּי אַרְיֵה וּבִקְשָׁה הַלּוֹאֶה בְּסִכּוּם מְסִים. עַל־אֶת־רֶגֶל הָרוֹפֵא אֶת הַסִּכּוּם הַמְּבֻקָּשׁ וּמִסְרוֹ לְרַבִּי אַרְיֵה. אַךְ לַהֲפָתָעָתוֹ, הִתְזַיֵּר לוֹ רַבִּי אַרְיֵה אֶת הַסִּכּוּם וְאָמַר: "זֶה הַתְּשׁוּלָה שֶׁלָּךְ עַל־ הַטְּפוֹל, וּמִכֵּן אֲנִי לְקִיָּם אֶת־הַמִּצְוָה שֶׁל 'בַּיּוֹמוֹ תִּתֵּן שְׁכָרוֹ'. אֶת־ הַהַלּוֹאֶה אַחֲזִיר לָךְ אִם־יִרְצֶה־הַשֵּׁם בְּהוֹדֵמָנּוֹת..." (גדולי הדורות)

הַקִּפְדָּה יִתְרָה הָיָה מְקַפֵּיד הָאֲרִיזָ"ל עַל פְּרִיעַת שְׁכָר שְׁכִיר וְקִיָּם הַצּוּרִי שֶׁל "בַּיּוֹמוֹ תִּתֵּן שְׁכָרוֹ". מַעֲוֹלָם לֹא עָמַד לְהַתְּפִלָּה תְּפִלַּת מִנְחָה בְּעֶרְבּוֹ שֶׁלִּיּוֹם, טָרַם פָּרַע אֶת שְׁכָר הָאֲמֻנִים, וְהָיָה מִתְּכַנֵּן לְקִיָּם בָּזָה מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל "בַּיּוֹמוֹ תִּתֵּן שְׁכָרוֹ". גַּם כְּאִשֶּׁר לֹא הָיָה בְּיָדוֹ לְשַׁלֵּם, הָיָה מְאַחֵר אֶת־זְמַן תְּפִלַּת מִנְחָה עַד לְאַחַר שְׁקִיעַת הַחֲפָזָה, וְהָיָה אוֹמֵר: "כִּי־צַד אֲשֵׁא פְנֵי בַּתְּפִלָּה, וְלֹא קִיְּמֹתִי עַד־כֵּן מִצְוָה זוֹ". כִּשְׁהָיָה נוֹתֵן צְדָקָה לְעֵנִי, הָיָה עוֹשֶׂה זֹאת בְּשִׁמְחָה וּבְטוֹב־לֵבָב, וְהָיָה אוֹמֵר: "לְכָל־מִצְוָה יֵשׁ אוֹת אַחַת מִכ־ב אוֹתוֹת הַקֹּדֶשׁ, וְכְאִשֶּׁר הָאָדָם עוֹשֶׂה מִצְוָה, מְאִירָה בְּמִצְחוֹ אוֹתָהּ אוֹת הַמְּכֻנָּת פִּגְגָּה אוֹתָהּ מִצְוָה, וּמִיד לְאַחַר מִכֵּן הִיא נִבְלָעַת בְּאָדָם. אֲוֵלָם הָאוֹת שֶׁל מִצְוֹת צְדָקָה, מְאִירָה בְּמִצְחוֹ שֶׁל־הָאָדָם כָּל אוֹתוֹ שְׁבוּעִי, וְאִינָה מְסִתְּלָקָת מִמֶּנּוּ כְּשֶׁאֵר הַמִּצְוֹת. וְלִכֵּן נֶאֱמַר עַל־כֵּן 'וְצִדְקָתוֹ עֲמֻדָת לְעַד'". (ארבע ערי הקודש)

רַבִּי אֶהֱרֹן מִבֶּלֶז, הָיָה מְקַפֵּיד לְשַׁלֵּם שְׁכָר שְׁכִיר בְּעֵתוֹ, וְאֶפְלוּ לְנִכְרִי. וְאָמַר פֶּעַם: "יִתְכֵּן אֲמֻנָם שֶׁבִּנְכָרִי לֹא קִיָּם הֲלָאוּ שֶׁל 'לֹא־ תִלֵּין פְּעֻלַּת שְׁכִיר', וְיֵשׁ עַל־כֵּן מִשְׁאֵל וּמִתֵּן בֵּין הַפּוֹסְקִים, אֲוֵלָם גַּם אִם הֲלָאוּ לֹא שֶׁיֵּךְ אֲצֵלוֹ, הֲרֵי שְׁמִיּוֹת עֲשֵׂה שֶׁל 'בַּיּוֹמוֹ תִּתֵּן שְׁכָרוֹ', יִתְכֵּן שֶׁקִּיְּמֹת גַּם אֲצֵל נִכְרִי, וְלִכֵּן יֵשׁ לְהַקְפִּיד גַּם לְגַבִּיו בְּמִצְוָה זוֹ". אֶחָד מִמְּשִׁמְשֵׁיו הָיָה מְסַפֵּר, כִּי כִשְׁהָיָה רוֹפֵא בָּא לְבִקְרָה אֶת־הַרְבֵּי, הָיָה מְקַפֵּיד עַל שְׁלִשָּׁה דְּבָרִים: לְקִיָּם "בַּיּוֹמוֹ תִּתֵּן שְׁכָרוֹ", לְשׁוֹחֵחַ עִמּוֹ מַעֲט כְּדִי לְהַפִּיס אֶת־דַּעְתּוֹ, וְלִלְוֹתוֹ בְּיִצְיָאָתוֹ מִבֵּיתוֹ עַל־יְדֵי שְׁלִיחַ, כְּדִי לְהַפִּיר לוֹ טוֹבָה עַל־מִסִּירוֹתוֹ. (תולדותיו)

סִפְר מִיַּחַד בְּשֵׁם "אַהֲבַת חֶסֶד", חֲבֵר הַ"חֶפֶץ חַיִּים" עַל־כֵּל־עֵינָיו הַמְּמוֹן שֶׁבִּין אָדָם לְחִבְרוֹ, מִצְוֹת הַלּוֹאֶה וּפְרִיעַת חוֹב, וְכֵן חוֹבֵת "לֹא־ תִלֵּין פְּעֻלַּת שְׁכִיר" וְ"בַיּוֹמוֹ תִּתֵּן שְׁכָרוֹ". וְלֹא הָיָה הַ"חֶפֶץ חַיִּים" רַק נֶאֱחָה דוֹרֵשׁ, אֲלֵא נֶאֱחָה מְקִיָּם, וְהִירִיתוֹ הַגְּדוֹלָה בְּעֵינָיו שֶׁבִּין אָדָם לְחִבְרוֹ, וּבִיחֻד מִמִּצְוֹת "בַּיּוֹמוֹ תִּתֵּן שְׁכָרוֹ" הִיָּתָה לְהַפְּלִיא. סִפְר תְּלִמִּידוֹ וְנֶאֱמַר בֵּיתוֹ רַבִּי מִשֶּׁה מְאִיר יָשָׁר, כִּי פֶעַם אַחַת, בְּעֶרֶב שַׁבַּת־קֹדֶשׁ, בִּקְשָׁה מִמֶּנּוּ הַ"חֶפֶץ חַיִּים" לְמִסֹּר בְּשִׁלְחִיתוֹ לְמַלְמֵד הַפְּרִטִי שֶׁל בֵּנוֹ אֶהֱרֹן, אֶת שְׁכָר לְמִוּדוֹ הַשְּׁבוּעִי. הוּא בִּקְשָׁה מִהַתְּלִמִּיד לְמִסֹּר אֶת הַתְּשׁוּלָה בּוֹ בַּיּוֹם, וְהַדְּגִישׁ בְּאָזְנוֹ, כִּי מוֹעֵד הַתְּשׁוּלָה שֶׁל מַלְמֵד הוּא מִיַּד שְׁבוּעָה בַּיּוֹם שְׁשִׁי, וְאִם לֹא מִשְׁלָמִים לוֹ בְּמוֹעֵד זֶה, עוֹבְרִים עַל "בַּיּוֹמוֹ תִּתֵּן שְׁכָרוֹ". לֹא פֶעַם רָאוּ אֶת הַ"חֶפֶץ חַיִּים" מוֹשְׁתָּרָה בְּלִילָה אֶפֶל, צוֹנֵן, סוֹעֵר אוֹ שְׁטוּף גֶּשֶׁם, כְּדִי לְשַׁלֵּם לַחֵטִי, סוֹדֵלָר וְכִדּוּמָה, אֶת־שְׁכָרוֹ בְּזִמְנוֹ. הָיָה פֶּעַם בְּעִצּוֹמוֹ שֶׁל־חֲרָף, בַּיּוֹם צוֹנֵן קָפוּא כְּפוּר, שֶׁהַ"חֶפֶץ חַיִּים" נִסָּע לְוִרְשָׁה לְטוֹבַת יִשִּׁיבָתוֹ שְׁבַרְדִּין. נִגְרָה הַ"חֶפֶץ חַיִּים" בְּהַתְּאֻמָּצוֹת מְרַבָּה בְּעֲגָלָתוֹ שֶׁל גֶּרֶשׁוֹן בַּעַל־עֲגָלָה מְרַדִּין, אֶל תַּחְנַת הַרְּכַבָּת בְּבוֹסְטוֹן, מְרַחֵק גְּדוֹל מְאֹד וּבְדֶרֶךְ קָשָׁה וּמִיָּגַעַת. לְפִתְעָה נִפְרָה, שֶׁבְּהִיּוֹתוֹ שְׁקוּעַ בְּעֵינָיו נִסְיַעַתוֹ, שָׁכַח לְשַׁלֵּם לְשִׁמְעוֹן הַחֵטִי בְּשִׁבְלִי תְּקוּן פְּרוֹתוֹ. צַעַר רַב הִצְטַעַר עַל שֶׁלֹּא שָׁלַח לַחֵטִי אֶת־תְּשׁוּלָמוֹ בְּזִמְנוֹ, וְלֹא הִרְהֵר הַרְבֵּה, אֲלֵא צָוָה עַל גֶּרֶשְׁיָקָה לְהוֹבִילוֹ מִיד בַּחֲזָרָה,

פעם, נכנס פורק ספרים אליהם של רבי שרגא פייבל מנדלוביץ, מקים עלה של תורה בארצות הברית, והתאונן, כי הביא לישיבה חבילה של ספרים שתקנו וברו אותם מחדש, אולם המנהל הכספי בקש ממנו לשוב לאחר ימים אחדים, בטענה ש"אין כסף היום". מיד קם רבי שרגא פייבל, ירד אל המנהל, ואמר: "גם ישיבה חביבת לשמור ולקיים את המצוה של 'ביומו תתן שכרו', ואסור להלין את פעלת השכיר". ומיד קבל הלה את שכרו. (שלוחא דרחמנא)

את דגליו ומטפס לקומה רביעית באישון לילה, כדי לשלם פרוטות לאדם שהעתיק בעבורו במכונת כתיבה, מספר דפים של חדושי תורה, כדי שלא להלין את שכרו, חלילה. וכשהלה השתומם וטען: "הרי אמרתי בפרוש למר, שאינני תובע את שכרי בו ביום ומותר אני עליו בלב שלם", השיב: "אמנם הצלתני באמצעות ותורה, שלא אפשר בלאו של 'לא תלין פעלת שכיר', אולם עדן אינני מקיים בזה את מצות עשה של 'ביומו תתן שכרו'..." (תולדותיו)

רבי שאול בראך מקאשוי, מסר פעם כמה ספרי תורה שהיו שייכים לו, לידי סופר סת"ם מומחה, כדי שהלה יגיה אותם ויתקנם. בטרם החל הלה במלאכה, התעניין אצלו הרבי על מחיר המלאכה בלה, והסופר נקב במחיר מסוים. תחלה הסכים הרבי למחיר זה, אולם לאחר זמן מה חזר בו ואמר: "חוזרני בי מהסכום שהיה בינינו לשלם לך את מחיר המלאכה בלה בבית אחת ובקבלנות, ומעדיף אני לשלם לך את שכרך לפי שעות העבודה. שכן עלייך כן אוכל לזכות לקיים מדי יום ביומו מצות עשה מן התורה, 'ביומו תתן שכרו'". אמר ועשה, ובמשך קרוב לשנתיים, מדי יום לפני תפלת מנחה, היה משלם לסופר את שכר פעלתו לפי חשבון השעות שעבד באותו יום. בסיום התקופה, חשבו תלמידיו ומצאנו, כי שיטת התשלום לפי שעות, עלתה לו ביקור פי ארבעה מהסכום שבקש הסופר מתחלה על-פי קבלנות... (שאל בחיר ה')

האדמו"ר מ'תולדות אהרן' בעל "דברי אמונה", היה נזהר מאד בליימיו לשלם לפועל שכיר את שכרו ביומו, ולקיים מצות 'ביומו תתן שכרו'. על כן הקפיד מאד, והנהיג גם בביתו להקפיד על ההדבר בכל מחיר, והזהיר אף את בני הבית לשלם בו ביום לכל העובדים והעוזרים את שכרם המלא. ספר בעל מלאכה אחד, שפעם תקן בביתו של הרבי תקון פלשהו, ובעבור פעלתו דרש שמונים ושמונה לירות ועוד שתיים או שלש פרוטות נוספות, שלחן לא היה כמעט ערוך ואין מקפידים עליהן. בנקבו את המחיר, הטעים האמן באזני הרבי, כי הוא מותר מראש על הפרוטות המעטות, אולם הרבי עמד על-שלו לשלם את שכרו המלא, ואמר: "דע לך, שהיצר הרע מתגבר עליהאדם תמיד בדברים קטנים כאלו, כדי למנוע מהם לשלם את הסכום במלואו, ונמצא שהוא מכשיל אותם בדבר זה". וכן ספר, שמעולם לא התפכח עמו הרבי על המחיר שנקב, ולא נסה לבקש ממנו להוזילו ולקבל הנחה. וכן הקפיד הרבי בליימיו לשלם לו את כל התשלום בזמנו, למרות שהפועל היה אומר לו שהוא לא זקוק למעות עכשו. לא פעם לא היו מעות בכיסו של הרבי והדבר עלה לו במאמצים מרבים, אולם הוא השתדל בכל-כוחו לקיים 'ביומו תתן שכרו'. (חותמו של כהן גדול)

בכח תורתו של ה'סטיפלר', רבי יעקב ישראל קניבסקי בעל 'קהלות יעקב', זכה להגיע לדברי התנא רבי מאיר להיות "צדיק וחסיד, ישר ונאמן". מקרביו שהיו עוקבים אחר מעשיו, היו רואים כיצד הוא מתאמץ לקיים את כל התורה וכל מצותיה בדקדוקיה ובהדויה, והיה מקיים בעצמו 'שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב' מתוך חביבות גדולה. איה מכחול אפון כדי לשוטט את התמונה, כיצד רבי יעקב ישראל הישיש, מכנת

בערביו של ראש-חדש אחד, התדפק בנו של רבי יצחק זאב מבריסק, על דלתו של אחד מתלמידיו, בשליחותו של אביו, ובידו מעטפה עם הפולגה החדשית אותה חלק הרב לאברכי הפולל שלו. באותו יום, לא הגיע תלמיד זה אל הפולל, כן שלא היה נוכח בזמן החלקה החדשית ולא קבל את שכרו. ספר השליח, בנו של הרב מבריסק, כי באותו יום לא היה אביו רגוע מפני שחשש להפסיד את מצות עשה של 'ביומו תתן שכרו', וכאשר ראה כי עת שקיעת החמה מתקרבת, והתלמיד לא בא עדן לקבל את מלגתו, שלח אליו את בנו לתנה בידו. אמנם יתכן למצא הוראת התר במקרה כזה, כי אין מדבר על שכר שכיר אלא על מלגה ללומדי תורה שיתכן שלא מגדלת פשכר פעלה, ובפרט שהתלמיד לא הופיע באותו יום בפולל ואף לא טרח לבוא לקבל את סכום התמיכה, דבר המוכיח כי הוא מוחל על קבלת שכרו, אולם כל הטעמים הללו אינם נכילים אלא בגדר תרוצים. ומפיון שהרב מבריסק לא בקש לעצמו התרים וסבות כדי להפטר מחובתו בעולמו, אלא נטל על-עצמו על זה בלב ונפש לשמור את דבר ה', הקפיד על כל קוצו שלי י"ד בלי ליתר מאומה. (הרב מבריסק)

החזון אי"ש שב פעם לביתו עם מונית, וטרם יציאתו שלם לנהג את שכרו. בכניסתו הייתה נפרת שמחה יתרה על-פניו, והדבר היה תמונה בעיני אחד מתלמידיו. "ולשמחה מה-זה עשה?" הרהיב הלה עז ושא, והחזון אי"ש השיב: "מה לך תמה? הרי קימתי זה עתה מצות עשה של 'ביומו תתן שכרו'. וכיצד לא אשמח?" כן ספרו על ה"חפץ חיים", שחזר פעם בערב שבת מהמקוה, ועקב זקנותו כשקשתה עליו תהליכה, נסע בעגלה. בירידתו, שלם לעגלון את דמי הנסיעה, נכנס לביתו ופרץ בריקוד סוער, כשהוא מלא שמחה והודיה לה' יתברך על אשר זכה במצות 'ביומו תתן שכרו'. והעידו עליו, שהיה דומה באותה שעה, יותר מאשר עני מרוד שאכה לפתע בעשר מכלג, אשר לא נתן לתאר את שמחתו וגילת נפשו, והרבה יותר ממנו היה ה"חפץ חיים" שומח בגלל המצוה שעשה. (מעשה א"ש)

בכל פעם שהיה רבי משה אהרן שטרן, משגיח ישיבת קמניץ, משלם לשכיר את פעלתו, היה מתפנן לקיים את המצוה בשלמות, והיה מפרש את לשון הפסוק "ואם תלכו עמי קרי" שפרושו אף שתלכו עמי, דהינו בעשיית המצוה, מפל מקום אל תעשו זאת בדרך מקרה ועראי. לעתים, כשהיה נוסע עם מונית, היה מונה את הכסף לאטו, וכשהנהג היה דוחק בו בקצרות, היה מפיס את דעתו ואומר: "לאט לך, מבקש אני לקיים את המצוה של 'ביומו תתן שכרו', ומצוה הרי לא עושים בחפזון". (המשגיח דקמניץ)

בשנת תרפ"ז, החל רבי אהרן קוטלר להקים את בנין ישיבתו בקלצק. רבים מבני הקהילה הטו את שמכם בפעל לסיע בהקמת הבנין, והיו עומדים ומסיעים לפנאים מתוך חדוה של מצוה, ומתוך השתוקקות לטל חלק בהקמת בנין התורה. התלהבותם של אותם יהודים יקרים, הזרימה כח ומרץ בבנאים, ועשו את מלאכתם במסירות נפלאה. אחד מאותם בנאים מספר בזכרונותיו, כי לעתים חלף עליהם שבוע מבלי שיזכרו את שכן פעלתם, מכיון שלא היה כסף בידי המזמנים עליהם. אולם אף אחד מהם לא חשב לעזוב את מקום עבודתו ואמר: "לנטש את הבנין הקדוש באמצע הקמתו? חס וחלילה". פעם, עבר רבי אהרן קוטלר בסמוך לאתר הבניה, כמעשהו מדי בקר לאחר התפלה כדי לברך את הפועלים בברכת 'בקר טוב', והבחין באותו בנאי רושם האכזרנות, כיצד הוא מודבר עם מנהל העבודה בטון לא שגרת, והבין כי ארע דבר-מה. פנה אליו רבי אהרן והתענג על המתרשש, אולם מנהל העבודה הקדימו ואמר: "רבי, מה יכול אני לעשות? הכסף שבקפה לא הספיק לשלם לכל הפועלים והבנאים, ושלמתי רק לפועלים הנכריים, להם נאלצתי לשלם את שכרם מיד". ברגע זה הבחין המספר, כיצד פניו של רבי אהרן מחוררים כסיד. בידיים רועדות נגש אל מנהל העבודה, ולחש לעברו בכאב עמוק: "אוי! שכיר יום... אסור להלין פעלת שכיר... ביזמו תתן שָכְרו. אם אין כסף - לא בונים, אסור לבנות חלילה, ולהלין את שְכְרו הימי של הפועל, אפילו לילה אחד". (אש התורה)

בערב ימיו של רבי משה אריה פרינד, רבה של ירושלים, עלה בדעתו לכתב לעצמו ספר תורה נוסף, מלבד ספר התורה שהיה לו משפך הימים, ואותו הכניס לבית מדרשו בחל המועד ספות תשמי"ב. את כתיבת הספר מסר לאחד מחשובי הסופרים בירושלים, ובמשך כל תקופת הכתיבה היה זהיר מאוד לשלם לו את שְכְרו בעתו ובזמנו. באחד הימים, היה חסר לו סכום של שש מאות דולר כדי לשלם לסופר את שְכְרו, והדבר צער אותו מאוד. בשעת לילה מאחרת, לאחר זמן חצות, בקשהו מקרבו לעלות על יציעו לנחם, אולם הוא סרב ואמר: "הלא עדין לא שלמתי לסופר את שְכְרו. מוטב שמתין עוד זמן-מה, אולי יזדמנו לי מעות ואוכל לסלק את החוב עוד הלילה, ואקיים את המצוה של 'ביזמו תתן שְכְרו'". התקשו בני הבית לקבל את הדברים, שכן כאמור הייתה זו שעה מאחרת מאוד, והפצירו בו לחוס על תשיותו ועיבודתו הגדולה, וטענו כי עכשו בשעה כה מאחרת לא יגיע אף אחד לביתם, אולם הוא לא אבה לשמע אליהם והמשיך להמתין. לא עברה אלא שעה קלה, והנה התנפק אדם אחד על הדלת ובקש להפגס אל הרב. בכניסתו ספר, כי זה עתה התקשר אליו אחד מידידיו מחוץ לארץ, ובקש ממנו להזדרז להפגס לאלתר אל הרב, כדי להזכיר בפניו חולה מסכן, וצוהו להעניק לו פדיון נפש בסך שש מאות דולר. בני הבית עמדו נדהמים לראות את ההשגחה הפרטית המפלאה לנגד עיניהם, ומי המותר לצין, כי מיד שלח רבי משה אריה את אחד ממקורביו עם הסכום המלא, אל אותו סופר, כדי לשלם לו את שְכְרו בעתו, ורק אז פנה לנחם מעט מעמל יומו. (משה רעיא מהימנא)

ממלכה

הירש'ל מאוסטרופולי, שהיה מנאמני ביתו של רבי ברוך ממז'צ'בז', והיה מברח את-לבו ומכנים בו חיות ושמחה, סבל בלימיו עני ומחסור, אף מעולם לא סרה ממנו השמחה, ועמה התגבר על-כל תלאותיו. "פעם אחת", ספר, "הייתי שרוי במצוקה גדולה, עד שפלו כלי-הקצין. נעמדתי בתפלה ואמרתי לבורי כה, 'רבונו של-עולם! הרי כתבת בתורתך ביזמו תתן שְכְרו, מבקש אני ממך את-שְכְרי על מעט המצות שעשיתי, ותן-לי הלוואה בסך אלף דינרי זהב ליום אחד בלבד, שהרי עליך נאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול'. שאלוהו חבריו: 'ומה תשובה קבלת מן-השמים?' והירש'ל השיב בחייד-מר: 'הודיעו לי כי בקשתי התקבלה אל-נכון, ואמנם אשרו לי בבית-דין של-מעלה את ההלוואה המבקשת כשכר על-עמלי, אולם אמרו לו לבוא מחר'..."

המגיד מקלם, הזמן פעם לקהלה אחת, ונשא שם דרשת מוסר לקהל הנאספים בבית-המדרש, בה הוכיח אותם על-מעשיהם ודרש מהם להיטיב את-דרךם. בסיומו, בקש המגיד מהפרנסים את-שְכְרו ביזמו, והפלו נגשו עמו לאסוף את-שְכְרו מן-הקהל. היה ביניהם עשיר קמזן אחד, שבקש אמתלה כדי להתחמק ממנו, עטה על-עצמו ארשת חסודה, ושאל את-המגיד: "כלום מתר לקבל שכר בעד דברי תורה?" השיב המגיד ואמר: "לא בעד דברי תורה אני מקבל שכר, אלא בעד דברי התוכחה". תמה העשיר ושאל: "ובעד דברי התוכחה מתר לקבל שכר?" חיד המגיד ואמר: "בן-דאי, שהרי לחנם אני מוכיח, ונמצאתי מקבל מתנת חנם..."

אמרו פעם על אדם אחד, שהוא מתחסד רק עם ידידיו ואנשי שלומו, וכאשר הוא מזמין בעל-מלאכה לביתו, ואינו מחויב מקרבו, אין הוא מקפיד לשלם לו את-שְכְרו בעתו. אמר חכם אחד: "ידועים דברי רש"י, שהחסידה נקראת בן מפני שעושה חסד עם-חברותיה. ולמה נמנית היא אם-כן עם העושות הטמאים? מפני שעושה חסד רק עם-חברותיה..."